

Національна академія наук України
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка

«ПЛУГ»
(1922, 1928–1932)

«ПЛУЖАНИН»
(1925–1927)

**ХРОНОЛОГІЧНИЙ ТА
СИСТЕМАТИЧНИЙ
ПОКАЖЧИКИ
ЗМІСТУ
ЖУРНАЛІВ**

*Затверджено до друку вченою радою
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
(протокол № 7 від 21.09.2023 року)*

Плуг. 1922, 1928–1932. Плучанин. 1925–1927.: хронологічний та систематичний покажчик змісту журналів / упорядкування Л. П. Шиманської, Т. В. Стальної, розділ «Ілюстративні матеріали» упорядкувала М. А. Штолько, передмова С. В. Жигун; Нац. акад. наук України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2023. – 445 с.

Хронологічний покажчик змісту журналів «Плучанин. 1925–1927. Плуг. 1922, 1928–1932» містить опис комплекту журналів за 1922, 1925–1932 роки. У покажчику збережено структуру видання, публікації описано за роками, номерами.

Систематичний покажчик містить бібліографічний опис 3309 публікацій журналів «Плучанин», «Плуг» з художньої літератури (поезія; проза; гумор; драматургія), літературознавства, мистецтва (архітектури, образотворчого мистецтва, скульптури, музики, кіно, театру, музеєзнавства), листування з редакцією, а також ілюстративного матеріалу. Науково-довідковий апарат до покажчика складається з іменного покажчика.

Видання розраховане на науковців, викладачів та студентів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться українською культурою та літературою.

Упорядкування
покажчика змісту журналу «Плучанин»
Л. П. Шиманської,
покажчика змісту журналу «Плуг»
Т. В. Стальної,
розділу «Ілюстративний матеріал»
М. А. Штолько

Рецензенти:
Г. І. Солоіденко, канд. іст. наук, старший наук. співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського;
О. Р. Омельчук, кандидат філологічних наук,
старший наук. співробітник відділу теорії та літературної критики
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

ЗМІСТ

Жигун С. В. «Фабрика поетів»	6
Коротко про журнал «Плужанин».....	15
Коротко про журнал «Плуг».....	17
ВІД УПОРЯДНИКІВ.....	19
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ ЖУРНАЛУ «ПЛУГ»	20
1922 № 1.....	20
«ПЛУЖАНИН»	22
1925 № 1 (лютий)	22
1925 № 2 (березень–квітень)	27
1925 № 3 (липень)	35
1925 № 4 (жовтень)	39
1925 № 5 (листопад).....	46
1925 № 6 (грудень).....	50
1926 № 1 (7) січень.....	54
1926 № 2 (8) лютий	59
1926 № 3 (9) березень.....	63
1926 № 4–5 (10) квітень–травень	69
1926 № 6–7 (11) червень–липень	74
1926 № 8–9 (12) серпень–вересень	78
1926 № 10 (13) жовтень	81
1926 № 11 (14) листопад	85
1926 № 12 (15) грудень	90
1927 № 1 (16) (10 січня).....	93
1927 № 2 (17) (25 січня)	97
1927 № 3 (18) (10 лютого).....	99
1927 № 4 (19) (25 лютого).....	102
1927 № 5 (20) (10 березня).....	106
1927 № 6 (21) (20 березня)	109
1927 № 7 (22) (10 квітня)	112
1927 № 8 (23) (27 березня)	116
1927 № 9 (5) (травень).....	118
1927 № 6 (10) (червень).....	122
1927 № 7 (11) (липень).....	125
1927 № 8 (12) (серпень)	130
1927 № 9–10 (13–14) (вересень–жовтень)	135
1927 № 11–12 (15–16) (листопад–грудень).....	142
ХРОНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК ЗМІСТУ ЖУРНАЛУ «ПЛУГ»	148
1928 № 1.....	148
1928 № 2 (лютий)	150
1928 № 3 (березень).....	153
1928 № 4 (квітень).....	156
1928 № 5–6 (травень–червень)	158

1928 № 7–8 (липень–серпень)	160
1928 № 9	162
1928 № 10 (жовтень)	164
1928 № 11 (листопад)	166
1928 № 12	168
1929 № 1 січень	170
1929 № 2 лютий	172
1929 № 3 березень	174
1929 № 4 квітень	176
1929 № 5 травень	177
1929 № 6 червень	179
1929 № 7 липень	180
1929 № 8–9 серпень–вересень	183
1929 № 10 жовтень	185
1929 № 11–12 листопад–грудень	187
1930 № 1 січень	188
1930 № 2 лютий	190
1930 № 3 березень	191
1930 № 4 квітень	193
1930 № 5 травень	193
1930 № 6 червень	194
1930 № 7 липень	196
1930 № 8–9 серпень–вересень	197
1930 № 10 жовтень	198
1930 № 11–12 листопад–грудень	200
1931 № 1–2 січень–лютий	201
1931 № 3 березень	203
1931 № 4 квітень	204
1931 № 5–6 травень–червень	206
1931 № 7 липень	207
1931 № 8 серпень	209
1931 № 9 вересень	209
1931 № 10 жовтень	210
1931 № 11 листопад	211
1931 № 12 грудень	212
1932 № 1–2	213
1932 № 3	215
1932 № 4	215
1932 № 5–6	216
СИСТЕМАТИЧНИЙ ПОКАЖЧИК ЖУРНАЛІВ «ПЛУГ», «ПЛУЖАНИН»	218
1922, 1925–1927, 1928–1932	218
ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА	218
Проза (романи, повісті, оповідання, новели, нариси)	218
Поезія	229

Драматургія	241
Гумор	241
ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА	243
Редакційні та спілчанські («плучанські» та інші) справи	243
Літературна критика, літературне життя	273
Літературне життя (хроніка).....	290
Мистецька, культурна критика (загальне).....	319
Образотворче мистецтво (хроніка)	321
Скульптура (хроніка)	323
Декоративно-прикладне мистецтво (хроніка)	323
Архітектура (хроніка)	324
Музика (хроніка).....	324
Театр (хроніка)	326
Кіно (хроніка).....	329
Архіви	331
Наука, освіта.....	331
Журналістика (хроніка)	333
Видавнича справа (книги, періодика) (хроніка)	333
Бібліотекознавство, книгознавство	338
Музеєзнавство	339
Реклама	340
Етнографія, фольклор, археологія.....	340
Історія	341
Мовознавство	342
БІБЛІОГРАФІЯ (рецензії)	342
ЛИСТУВАННЯ	365
ІСТОРІЯ.....	371
СОЦІАЛЬНЕ.....	371
Сільське господарство, промисловість	371
ІЛЮСТРАТИВНІ МАТЕРІАЛИ(фото).....	372
Література.....	372
Книгознавство, видавнича справа	382
Образотворче мистецтво.....	383
Скульптура	384
Декоративно-прикладне мистецтво	385
Архітектура.....	385
Музика	386
Театр	386
Кіно	387
Музеєзнавство	388
Природа, побут.....	388
Історія	390
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	391

Спілка селянських письменників «Плуг» існувала упродовж 10 років: з 1922 до 1932, тож ця літературна організація має найдовшу історію з-поміж тих, що виникли на хвилі відродження 1920-х років. Цей факт неодмінно змушує задуматися над наслідками такої порівняно тривалої діяльності, впливом, який вона справила на літературний процес. Поки на це питання немає однозначної відповіді.

Коли 1959 року в Парижі вийшла антологія «Розстріляне Відродження», вона містила твори лише кількох плужан, у силветках яких ця інформація або уникалася, або подавалася з нотою виправдання, а оглядова стаття упорядника, колишнього плужанина, Юрія Лавріненка називала «Плуг» «псевдописьменницькою організацією»¹.

З цією оцінкою рішуче не погодилася інша плужанка – Докія Гуменна, наголосивши на ролі «Плуга» під керівництвом Сергія Пилипенка в активізації розвитку української літератури: «Саме Пилипенко виконав велетенську роботу – ПЛУГОМ зорав цілину, «в кожному селі» творив філії «Плуга», де й вироблялись смаки, вербувалися читачі новел Хвильового і сонетів Зерова. Це був нижчий етап, але без нижчого щабля не ступиш на вищий.

Я навіть думаю, що теперішні вершини (Л. Костенко, І. Драч, М. Вінграновський та інші) є урожай вселенської Пилипенкової оранки. Ті плужани, що не виявили достатньо таланту, щоб залишитися в літературі, стали простими вчителями і засіяли свою святу любов до літератури в душі своїм учням, котрі на сьогодні стали вже зрілими талантами»².

Ця дискусія триває і в науковому дискурсі. Вже в перші роки осмислення повернутої спадщини Українського Ренесансу думки розділилися. Юрій Ковалів, глорифікуючи позицію Хвильового у дискусії 1925–28 років, розділив і його бачення «Плугу» як «червоної просвіти», де «профанується поняття «письменник» і відкривається простір графоманам та халтурникам, механічним ілюстраторам політичних гасел»³. Така оцінка «Плугу» набула широкого поширення. Однак Олександр Мукомела, упорядкувавши спогади про Сергія Пилипенка, зазначив: «нинішні літературознавці та культурологи здебільшого згадують ім'я Сергія Пилипенка тільки як фундатора «Плуга» з його «масовізмом», однобоко оцінюючи значення цієї організації та її керівника без коректив на тодішні соціально-політичні і духовні реалії української громадськості»⁴.

Об'єктивнішої оцінці організації сприяли праці Мирослава Шкандрія та Ростислава Мельникова. У роботі Шкандрія «Модерністи, марксистки і нація»

¹ Лавріненко Ю. Розстріляне Відродження. Київ: Смолоскип, 2004. С. 956.

² Гуменна Д. Мій борг Сергієві Пилипенку // Пилипенко С. Вибрані твори / упоряд., передм., прим. Р. Мельникова. Київ: Смолоскип, 2007. С. 713.

³ Ковалів Ю. Так, «Камо грядеши»... // Літературні дискусії, полеміки. Київ: Дніпро, 1991. С. 23.

⁴ Мукомела О. Післямова // Про Сергія Пилипенка: Спогади сучасників / упоряд. і післям. О. Мукомели. Київ: Мартиролог України, 1992. С. 146.

(1992, українське видання 2006) «Плуг» названо «першою успішною масовою українською літературною організацією»⁵. На думку дослідника, у добу оновлення літератури «"Плуг" виступав у поважній, традиційній, хай і знеславленій, ролі саможертвовного народника, відданого освіті мас і культурному просвітництву на селі. У Пилипенковій організації була потужна філантропська, навіть місіонерська жилка»⁶. Тому, визнаючи роль «Плуга» для «культурної революції», яка об'єднала письменника і масового читача, Шкандрій дорікає йому розмиванням «різниці між справжнім письменником і нездарним журналістом»⁷.

Ростислав Мельників у своєму дослідженні творчості і діяльності Сергія Пилипенка приходить до висновку, що створення «Плугу» було не лише своєчасним, але й вкрай необхідним «для потреб культурно-масового освітнього руху на селі, що з роками визвольних змагань завдяки діяльності «Просвіт» набув яскравого національного характеру»⁸. Дослідник відзначає великий вплив, що справив «Плуг» на українську літературу ХХ ст.: «з його лона вийшли не лише гроно першорядних письменників, а й чимало просто залюблених у художнє слово людей, чия пронесена крізь усе життя любов до літератури стала добрим ґрунтом для наступних поколінь українських письменників»⁹.

Наведені оцінки свідчать, що спадщина «Плугу» потребує належної уваги і окремої характеристики різних її аспектів: художньої, публіцистичної творчості та організаційної, промоційної і видавничої діяльності. А поки почнімо з історії.

1922 року ініціативна група «Плугу» (Сергій Пилипенко, Андрій Панів, Іван Сенченко, Гео Коляда, Іван Шевченко) зорганізувала 29 осіб, що склали харківську групу. Датою заснування у програмових документах називають 3 квітня, а 9 травня інформгентство РАТАУ повідомляло: «У понеділок, 8 травня у Всеукраїнському селянському будинку на площі Рози Люксембург пройшло літературне зібрання селянських письменників «Плуг». Голова спілки Сергій Пилипенко зачитав статут».

Метою організації проголошувалося «об'єднання розпорошених досі селянських письменників, що, ґрунтуючись на ідеї тісного союзу революційного селянства з пролетаріатом, ідуть разом із останнім до утворення нової соціалістичної культури й ширять ці думки серед селянських мас на Україні без різниці національностей», свою роботу спілка вбачала у боротьбі «із власницько-міщанською ідеологією серед селянства й виховання як своїх членів, так і їхніми творчими зусиллями широких селянських мас у дусі пролетарської революції та притягнення їх до активної творчості в цьому напрямі». Формами діяльності спілки вбачалися співпраця з іншими

⁵ Шкандрій М. Моєрністи, марксисты і нація. Українська літературна дискусія 1920-х років. Київ: Ніка-центр, 2006. С. 55.

⁶ Там само. С. 57.

⁷ Там само. С. 58.

⁸ Мельників Р. Шкіц до портрета Сергія Пилипенка // Пилипенко С. Вибрані твори / упоряд., передм., прим. Р. Мельникова. Київ: Смолоскип, 2007. С. 14

⁹ Там само. С.15.

організаціями, дослідження і виявлення колективної творчості «революційного селянства», сприяння виявленню і розвитку хисту селянських письменників, закладання клубів, студій, курсів, організації лекцій, доповідей, диспутів, вечірок тощо, друк періодичних і неперіодичних видань, закладання книгарень тощо.

Статут передбачав індивідуальне і колективне членство у спілці, для цього слід було подати протокол-рекомендацію (протокольну постанову у випадку групового вступу), адресу, життєпис і зразки творів. Останнє в описі прийому організованих груп письменників містило уточнення «по можливості», що стало підставою дошкульної критики і кпинів. Вартість перебування у Спілки складала 1 крб. вступного та 1 крб. щорічно, які збиралися як членські внески. Керувати спілкою було покладено за тодішньою модою на загальні збори та вибрані місцеві і Центральний комітети, яких контролювали ревізійні комісії.

«Плятформа ідеологічна й художня спілки селянських письменників «Плуг», крім революційної риторики та положень статуту, містила і формулювання художніх вимог до майбутньої продукції спілки: «основним завданням Плуг ставить собі створити широкі картини, твори зі всебічно розробленим сюжетом, головним чином із життя революційного селянства», тому плужан орієнтували на створення епічних і драматичних текстів, форма яких «має наближатися до найбільшої широти, простоти й економії художніх засобів». Плуг наголошував на превалюванні змісту над формою, відкидаючи естетизм. Втім, форма була проблемою. Натхненники «Плуга» визнавали, що «гармонійна художня синтеза змісту й форми дає найвищі, найліпші зразки мистецької творчості». Оскільки зі змістом було більш-менш зрозуміло, слід було визначитися із формою. Але вона більшою мірою нагадувала шукане невідоме. Принаймні автори «Платформи...» визначилися лише з неприйнятним: «роздрібнені образи строкатої мозаїчної орнаментовки» (як у імажистів), «ритму як самоцілі» (як у футуристів), надавання «надмірного значіння звуковим елементам у творі» (як у символістів). У підсумку плужан закликали не культивувати старі прийоми, а «виявляти нові принципи і типи форми шляхом практичного оволодіння старими літературними формами й перегартуванням їх у новому класовому змісті».

На заклик у пресі засновувати філії «Плугу» на місцях, утворилися групи в Конграді (тепер – Красноград), Валках, Полтаві, Кам'янці, Чернігові, Києві, Катеринославі та ін. У квітні 1924 року відбувся перший всеукраїнський з'їзд плужан у Харкові, на той час організація вже нараховувала 22 філії з 96 учасниками (з них 94 чоловіки, 2 жінки).

На час II свого з'їзду (квітень 1925 р.) Спілка «Плуг» мала 17 філій та 53 літгуртків. Дійсних членів «Плуга» було 183 (на піку своєї діяльності організація охоплювала 230 учасників). Філії «Плугу» були утворені також у Вінниці, Сумах, Житомирі, Умані, Миргороді, Лубнах та інших містах. Ці філії провадили активну культмасову роботу, про що систематично звітує

«Плужанин». Це дало підстави Г. Косинці дотепно назвати «Плуг» «фабрикою поетів».

На з'їзді було прийнято низку резолюцій, які нині є важливим джерелом інформації про реальне обличчя «Плугу». Отже, в своєму виступі С. Пилипенко запевнив у «класовій надійності» організації, рішуче заперечив зарахування її до попутників, наголосивши на вагомій ролі трудового селянства у «комуністичному будівництві». До честі Пилипенка слід сказати, що він також «замовив слово» і за попутників, ствердивши, що вони не відіграють значної ролі, активно й чесно працюють у радянських організаціях і що до них не слід застосовувати «політику нещадної репресії», а лише критику ухилів. Зважаючи на агресивну риторичку на адресу попутників (напр. ланчан) інших учасників літературного процесу, миролюбність С. Пилипенка видається особливо цінною. Навіть в, очевидно, найболючішим на той час питанні – взаємодії з «Гартом», С. Пилипенко займає помірковану позицію: «Плуг» лишається на позиції обстоювання гегемонії пролетарської літератури, прагне консолідації з «Гартом», відводячи йому «чільне місце», хоч і відкладаючи таке блокування через позицію «Гарту».

Творчим завданням «Плугу» С. Пилипенко визначає «художнє відображення нового побуту, боротьбу з просвітянством і церковщиною» та наполягає на гострій потребі підвищення художньої кваліфікації плужан, активізації роботи літстудій і самоосвіти.

У резолюції «в справі літературної критики» «Плуг» визнавав низький рівень освіти і художньої майстерності своїх учасників і підвищення його бачив у такі способи: публікацію теоретичного матеріалу та критичного аналізу творчості плужан; розробці вправ для опанування художньої форми; обговоренні критики на засіданнях; проведенні літвечірок; а також поширенні марксистської критики.

Резолюція щодо сількорів визнала їх резервом для поповнення «Плугу», з огляду на те, що вони вже опанували створення газетних текстів і, якщо мають хист, можуть розвиватися як літератори.

Резолюція в справі жіночої секції «Плуга» закликала утворювати при філіях жінсекції, які б сприяли жінкам-літераторкам, висвітлювали становище жінки «у боротьбі за новий побут», активізували інших плужанок. Впадає в око, що жінсекції були додатковим навантаженням на письменниць, які мали провадити їхню роботу, паралельно з участю у загальних заходах «Плугу».

Резолюція щодо дитячої літератури демонструє увагу спілки до цього питання, пояснювану необхідністю оновлення репертуару дитячої книги, відповідно до нових ідеологічних потреб. І ця увага не обмежувалася декларуванням: 80% книжок, виданих 1924 року у серії «Бібліотека селянина», призначалися дітям. Резолюція рекомендує плужанам очолювати студії дитячої літератури, співпрацювати з методичними кабінетами Наросвіти, дитячими клубами, бібліотеками та дитячими колективами задля

з'ясування та орієнтації на потреби читачів. У творчості плужанам належить звернути увагу на літературу для дошкільного віку; п'єси-інсценізації; тематику виробничого життя, стану дітей-наймитів, дітей-робітників та селян, а також науково-популярний виклад економіки та життя природи й суспільства. Окремим пунктом резолюція закликала утриматися від утворення дитячих гуртків «Плугу» («плуженят»).

Іншим важливим питанням з'їзду стала організація драматичної продукції, що втілювалося в окрему резолюцію. У ній плужан закликали засновувати драмсекції, а Центральний комітет зобов'язувався організувати майстерню та влаштовувати курси та з'їзди драматургів-плужан. При цьому бажаним називався «колективний метод створення п'єс».

Резолюція у справі видання «Плужанина» підтвердила бажання спілки підвищувати свій освітній рівень і пропонувала вміщувати у журналі серйозніші теоретичні статті, давати рецензії на поточні видання та статті про мистецьке життя. Окремою резолюцією у складі «Плугу» оформлювалася секція письменників Західної України.

Резолюція щодо звіту ревізійної комісії подає рішення створити архів плужанської творчості до вже існуючої бібліотеки, а також фіксує фінансове питання: окрім членських внесків, з гонорару плужан відраховувалось 10% на потреби організації.

Таким чином резолюції з'їзду свідчать, що організатори «Плуга» не мали ілюзій щодо рівня письменницької майстерності спілчан, але сприймали це як специфіку роботи, докладаючи зусиль до формування нових письменників.

Літературна дискусія, яку так необачно розпочав плужанин Григорій Яковенко статтею «Про критиків і критику в літературі», завдала «Плугу» значних іміджевих втрат. Полемічний запал Миколи Хвильового демонізував спілку, якій закидався «масовізм», «просвітянство», «назадництво» та художня безпорадність.

На третьому з'їзді «Плуга» (1926) прийнято об'єднану резолюцію, що відстоювала «важливість і серйозність плужанської праці», результатом якої, зокрема, стало те, що спілка видала 30% всієї художньої продукції республіки за останні два роки, і наголошувала на потребі підвищення кваліфікації авторів. Тому спілка рекомендувала працювати над самоосвітою, вивчати українську, західноєвропейську і російську літератури, звертаючись не лише до творчості революційних письменників, але й попутників (sic!); дбати про мову, збагачувати її сучасною лексикою та посилювати виразність формами з народних уст (зادля цього пропонувалося збирати фольклорні матеріали). Також рекомендувалося посилити увагу до дитячої книги, співпрацювати з кінофабриками (поставити короткометражні фільми з селянського побуту), скликати семінар драматургів (зважаючи на низький рівень плужанських п'єс), сформувати серед плужан когорту літературних критиків. Передостанній пункт цієї частини резолюції закликав якнайсерйозніше ставитися до оприлюднюваних плужанами текстів, дбаючи

про розширення тематики та вдосконалення форми. Наступний пункт спонукав відкрити у Харкові літературний «вуз (технікум)», що дав би молодим письменникам знання «з історії й теорії культури, мистецтва та літератури зокрема».

У частині резолюції означеній як «Організаційні справи» йдеться про відмову від залучення широких мас: приймати до спілки слід лише тих, хто «виразно стають на шлях літературно-художньої творчості», а філії засновувати лише за наявності не менш як трьох дійсних спілчан. Також «Плуг» відмовлявся від керівництва гуртками (але засновував літстудії при філіях) та розпускав секції, окрім національних. Резолюція також засвідчила вірність «Плуга» ідеї «масової пролетарської письменницької організації», попри розуміння відсутності умов для цього.

Четверта частина резолюції свідчить, що спілка почала брати на себе завдання професійного союзу: дбати про тверді норми оплати за літературні твори, створення типової угоди, обов'язкової для всіх видавництв, встановлення обов'язкового відрахування видавництвами на соціальне страхування письменників, утворення спеціального літературного фонду; перейматися відпочинком письменників у санаторіях та забезпеченні житлом, а також лобювати питання спеціальних коштів на мандрівки письменників за кордон і Союзом, утворення державних літературних стипендій, премій та конкурсів.

Остання частина резолюції стосується «Плужанина», цільовою аудиторією якого названо літературний молодняк, а тому редакції рекомендовано звернути особливу увагу на літтеорію, критику та художні публікації. При журналі вирішено заснувати видавництво спілки.

Четвертий з'їзд «Плуга» (1927 р.) видав зовсім коротку резолюцію, у якій засвідчив вірність поставленим завданням і орієнтацію на підвищення якості літературної продукції. Спілка відмовлялася від «організаційного масовізму», як такого що призвів до «зниження художньої вартості продукції колектива в цілому», але не відмовлявся від орієнтації на маси у своїй роботі. З'їзд також висловлювався за створення Федерації Радянських письменників, наполягав на передплаті «Плужанина» усіма спілчанами та розпаюванні свого видавництва.

Напередодні з'їзду С. Пилипенко оприлюднив своєрідний звіт діяльності «П'ятиріччя «Плугу», де окреслив основні здобутки організації. Такими він бачив аудиторію, яку плужани відвойовували у народників: театри ставили плужанські п'єси, хати-читальні пропонували оповідання спілчан, а червоноармійці, школярі, комсомольці співали плужанські марші. На черзі, вважав Пилипенко, завоювання уваги радянського інтелігента. Однак, відповідаючи на питання чи створив «Плуг» щось вище за попередні зразки, якісь нові форми, жанри, С. Пилипенко чесно відповідав – ні. Новою він називав лише тематику, а нові форми очікував у майбутньому.

Огляд цих резолюцій свідчить, що упродовж дискусії плужани реагували на критику, намагалися вживати заходів, щоб підвищити

кваліфікацію своїх кадрів, навіть зреклися частини статутних положень на користь вимог опонентів. Але це не зарадило: зі спілки йшли до ВАПЛіте, ВУСППу, виходили цілими секціями. На завершення дискусії «Плуг» налічував 80 осіб, а на 1930 рік – лише 47. За цих умов були згорнуті численні філії та сотні сільських літературних гуртків, що провадили роботу за патронату організації.

Резолюція останнього, п'ятого з'їзду «Плуга» (1930) віддзеркалює політизацію мистецького дискурсу. Завданням «Плуга» відтепер є боротьба «зі всіма проявами націоналістичної та буржуазно-куркульської ідеології так серед своїх читачів, як і з різними збоченнями, можливими в своїх лавах». Відтак з'їзд констатував чистку, в наслідок якої було виключено 25% спілчан, які не відповідали ідеологічним настановам і «з задоволенням» констатував витриманість решти та прилучення до них групи початківців «з лав сільськогосподарського пролетаріату – «Трактор». Після цього спілка селянських письменників перейменовувалася на спілку пролетарсько-селянських. З'їзд зобов'язав плужан вести масову роботу серед сільської бідноти і відбувати тривалі відрядження у колгоспах.

Беручи курс на інтернаціоналізацію, з'їзд схвалює утворення німецької секції «Плуга» і спонукає бюро зміцнювати зв'язки з письменниками національних меншин. І як і раніше, з'їзд приділяє увагу заходам стимуляції видавничої діяльності та навчання початківців: цього разу пропонують видавати спеціальний часопис.

Окремо п'ятий з'їзд прийняв резолюцію про творчість плужан. Все з тим же задоволенням з'їзд констатував, що за період від 1927 (IV з'їзду) до 1930 року обсяг творчої продукції плужан зріс вдвічі проти періоду 1922–1927, склавши 265 книжок з мільйонним накладом, а одночасно піднісся і якісний рівень. Стверджуючи, що «Плуг» активно творить новий стиль, що відбиватиме «психоідеологію пролетаріату», з'їзд закликає боротися «проти схематизму й фотографізму», «плаского емпіризму», «побутовізму й етнографізму», «народницького ідеалізму» та «дрібнобуржуазного романтизму». Крім них, з'їзд відкинув і психологічний реалізм, вважаючи, що література має цікавитися змінами в людині винятково під впливом класової боротьби.

Тема нового побуту та нових виробничих відносин на селі більше не задовольняє політичний порядок денний. Від спілчан очікувалася промоція колективізації. Індивідуальні образи героїв мали поступитися місцем образам соціальних груп селян і робітників, що розкриваються через виробничі процеси та революційну боротьбу. Головним жанром мав стати виробничо-соціальний, хоч усім іншим жанрам також лишалося право на життя і розвиток.

З незмінним задоволенням з'їзд констатував «появу нової поезії, що відбиває нові чуття й психіку кляси будівника», що втілилася у виробничій, соціально-політичній та сатиричній формах. Окремо були відзначені нарис (як прекрасний засіб агітації і пропаганди) та драму (що досягла успіхів у

продукуванні п'єс для сільських драмгуртків). І традиційно з'їзд наголошував на необхідності підвищення письменницької кваліфікації. Для цього з'їзд мотивує секцію критики рецензувати усі друковані твори плужан, ухвалює заснування студійних майстерень та наполягає на відкритті в Харкові літературного вишу.

Задоволення, яке виказували автори резолюції, ховало відчайдушне намагання захистити організацію у часи посилення тиску. 1932 року після постанови ЦК ВКП (б) «Про перебудову літературно-художніх організацій» спілка «Плуг» самоліквідувалася, а ще за кілька років найяскравіші її представники зазнали репресій.

Нині важко оцінити мистецький внесок «Плугу», оскільки серед десятків цілком безпорадних учасників, у спілці отримали старт такі відомі згодом літератори як Василь Мисик, Григорій Епик, Олександр Копиленко, Петро Панч, Володимир Гжицький, Терень Масенко, Юрій Лавріненко, Варвара Чередниченко, Докія Гуменна і Наталя Забіла, яка опинилася там завдяки першому чоловікові Саві Божку. Навіть Володимир Сосюра мав плужанське минуле, адже, за його власним висловлюванням, переходив «то з «Плугу» в «Гарт», то – навпаки».

Видається, що роль «Плуга» в організації літературних сил є вагомішою за мистецький внесок. Роман колишньої плужанки Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху» теж пропонує подивитися на «Плуг» під цим кутом зору. Головний герой Тарас Саргола з дитячих років тягнувся до книги, яка в селянському світі набувала чи не сакрального значення (можна пригадати, що елементом націєтвірного наративу ХХ століття було відкриття українських книжок, зокрема «Кобзаря»). Вступивши до Київського інституту народної освіти, Тарас зачаровується професором Миколою Костьовичем (прототипом якого був Микола Зеров), але коли приносить йому свої літературні спроби, чує, що учений не бере до рук «дохлих цуценят», і це вкрай деморалізувало початківця. Але у «Плузі», попри «задуху безкомпромісних вимог “пролетарської тематики” і “витриманої ідеології”», він отримав середовище підтримки, завдяки яким врешті-решт став письменником. Очевидно, створення такого сприятливого творчого середовища для початківців і було головним досягненням «Плугу».

Втім, мистецька специфіка спілки ще чекає на свого дослідника і в цьому якнайкраще придасться пропонований бібліографічний покажчик. Адже літературний журнал є своєрідним метатвором, концепція якого відбиває основні мистецькі ідеї його творців.

На початку свого існування «Плужанин» був методичним порадиником організації літературних гуртків та їхньої роботи, подаючи теми для вправ, поради творцям стінівок та рукописних журналів. Поруч містився своєрідний письменницький лікбез: елементарні основи версифікації, знання про алітерації та асонанси, строфіку, сюжет і фабулу. Згодом статті у рубриці «Теорія і літтехніка» стають серйознішими: «Літературний пейзаж, як чинник тематичної композиції: доповідь, зачитана на засід. Укр. Секції

Наук.-Дослід. Катедри Літературознавства при ІНО» (Ів. Ізотов); «Фройдизм і мистецтво» (Т. Степовий), «Село в сучасній західній та американській літературі» (А. Габель) та ін.

Літературний матеріал «Плужанина» становлять дві різновеликі групи. Найбільша представляє тогочасний літературний процес, переважно творчість плужан, при цьому особливістю журналу є його відкритість для авторів з інших організацій. Другу групу, помітно меншу, склали переклади з іноземних мов, які журнал почав друкувати з 1926 року. Найчастотнішими є переклади з польської та російської мови і на фоні тогочасного зацікавлення іноземною літературою, перекладна література «Плужанина» виглядає досить блідо. З 1927 року враження відстороненості «Плуга» від світової літератури послабитися завдяки тому, що частка перекладів зростає, читачам пропонують творчість німецьких, білоруських поетів, польську, чеську та американську прозу, а також уявлення про літературне життя у світі давала нова рубрика «Хроніки» – «За кордоном».

Журнал також дає змогу схарактеризувати ставлення плужан до української класики, адже вони здобули собі славу консерваторів, від якої усіляко відхрещувалися. Більше того, у своїх програмових документах плужани протиставлялися не сучасникам, а старій «буржуазній» літературі, яку втілювали у постатях Адріана Кащенко, Бориса Грінченка та Марії Загірньої. Нині важко сказати, чим не догодили плужанам саме ці письменники, бо спілчани не відмовлялися від «дореволюційної літератури» в цілому. На сторінках «Плужанина» від 1926 року з'являються текстові чи візуальні матеріали на вшанування Тараса Шевченка, Івана Франка, Леоніда Глібова, Євгена Гребінки, Ганни Барвінок, Михайла Коцюбинського, Архипа Тесленка, та «живих класиків» Ольги Кобилянської, Гната Хоткевича, а журнал «Плуг» писав також про Степана Васильченка та Панаса Мирного. Таке обмежене коло і специфіка подачі (на зразок «Хто такий Тесленко» С. Пилипенка) відповідає просвітницькій настанові журналу і фактично свідчить про брак справжнього інтересу плужан до здобутків попередників, які лишаються для них переважно культурними маркерами (більшість матеріалів вийшли з нагоди пам'ятних дат).

Ці спостереження лише окреслюють головні елементи концепції журналу, аж ніяк не претендуючи на вичерпність. Ґрунтовне дослідження специфіки світогляду й художніх орієнтирів плужан ще чекає на свого творця, для якого цей показчик буде надзвичайно корисним. Крім того, він стане в пригоді й усім дослідникам 1920-х років, оскільки фіксує відомості про багатий фотоматеріал. І хоч якість друку «Плужанина» не є серед його чеснот, все ж історична цінність опублікованих матеріалів безумовна. Втім, цінність показчика не вичерпується окресленими аспектами і кожен читач може знайти свою власну підставу звернутися до нього.

Жигун С. В.